

## რეცენზია

---

*დimitრი შველიძე*

**ახალი სამეცნიერო-საისტორიო ჟურნალი  
(საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის „შრომების“  
გამოქვეყნების გამო)**

უკანასკნელ წლებში ჩვენს საისტორიო-სამეცნიერო სივრცეში გაიზარდა ნაბეჭდი პროდუქციის რაოდენობა. ეს გარემოება მხოლოდ იდეოლოგიური წნეხისაგან მეცნიერული აზრის განთავისუფლებას და ისტორიისადმი სიყვარულის აფეთქებას არ გამოუწვევია. იგი იმანაც განაპირობა, რომ სამსახურეობრივი თუ საგრანტო კონკურსების მოლოდინში, მეცნიერ-თანამშრომელთა შორის გაიმართა ნამდვილი მარულა ნაშრომების გამოქვეყნებაში. მიზეზი ის არის, რომ კონკურსების დროს, ხშირ შემთხვევაში, ყურადღება ექცევა ნაშრომების რაოდენობას: X-მა Z-ზე ორი ნაშრომით მეტი გამოაქვეყნა, ე. ი. X უნდა გავიდეს კონკურსში.

ამგვარი პრაქტიკის მანკიერებაზე საუბარს აღარ გავაგრძელებთ. ეს თემა იმიტომ გავიხსენეთ, რომ კიდევ ერთხელ დაგაფიქსიროთ — რა არის სამეცნიერო ნაშრომი და რა კრიტერიუმებს უნდა აკმაყოფილებდეს იგი ანუ რის მიხედვით ვაპირებთ წინამდებარე კრებულში წარმოდგენილი ნაშრომების ავკარგიანობის შეფასებას. ჩამოვთვალოთ:

I. მეცნიერული სიახლე, ახალი წყაროს, ფაქტის, მოვლენის შემოტანა სამეცნიერო მიმოქცევაში;

II. პრობლემის ახლებური ინტერპრეტაცია, ძველი შეხედულების გადასინჯვა, რაიმე პოზიციის უარყოფა და ახლის დადგენა-დასაბუთება;

III. რაიმე ზოგადი ან კონკრეტული ისტორიული მოვლენის ანალიზი და სისტემატიზაცია;

IV. ინტერნაციონალიზაცია, რომელიც ორგანოა თავისი ხარისხით. ერთ შემთხვევაში ხდება მეცნიერული სიახლის პრეზენტაცია, ხოლო მეორე შემთხვევაში – კარგად ცნობილი ისტორიული მოვლენის წარდგენა უცხო აუდიტორიის წინაშე, მისი პოპულარიზაცია. უკანასკნელ შემთხვევაში, პუბლიკაციის მეცნიერული ღირებულება მეორეხარისხოვანია;

V. სამეცნიერო-პოპულარული თემატიკა, რომელიც ნებისმიერი ისტორიული მოვლენის ვიწრო სამეცნიერო მნიშვნელობას საზოგადოებრივ და ხან კი პოლიტიკურ მასშტაბს აძლევს.

წინამდებარე ჟურნალში კრიტერიუმების ყველა ეს ხარისხი წარმოდგენილია. ნაშრომთა აბსოლუტური უმრავლესობა რომელიმე აღნიშნულ კრიტერიუმს აკმაყოფილებს და, ამდენად, წინასწარ გვინდა აღვნიშნოთ, რომ საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომების პირველი ნომერი წარმატებული პროექტი აღმოჩნდა. კრებულის შინაარსი მრავალფეროვანია, როგორც თემატიკის, ისე პერიოდიზაციის მიხედვით.

პირველ რიგში აღვნიშნავთ ჟურნალის საჭირო და სასარგებლო რუბრიკას: „საერთაშორისო პრეზენტაცია“. მასში გამოქვეყნებულია თეიმურაზ პაპასქირის (რუსეთ-საქართველოს აგვისტოს ომი: მიზეზები, შედეგები, პერსპექტივები); მარიამ ჩხარტიშვილის (წმინდანი და ქართული იდენტობის წრთობა); თედო ღუნდუას (ქართული ისტორიოგრაფია: რეალობა და პერსპექტივები. ქართული თვალსაზრისი); ნათია ფიფიას (ისტორიული მეხსიერება და ქაშექების მიგრაცია დასავლეთ საქართველოში); ელენე გოგიაშვილის (ფოლკლორი და იდეოლოგია. პოლიტიზირებული ნარატიული კვლევა საქართველოში. XIX-XX საუკუნის I ნახევარი) და ქეთევან ნადირაძის („ქართლის ცხოვრება“ და XVIII საუკუნის ქართული წერილობითი წყაროები აზერბაიჯანის ისტორიის შესახებ) პუბლიკაციები.

იმ ნაშრომთა შორის, რომლებშიც სისტემატიზირებულია გარკვეული ნიშნის ისტორიული ეპიზოდები და უკვე გამოქვეყნებული წყაროების საფუძველზე დასაბუთებულია ესა თუ ის თვალსაზრისი, აღვნიშნავთ ანდრო გოგოლაძისა და თემურ თოდუას ერთობლივ პუბ-

ლიკაციას (ალექსანდრე მაკედონელი და კავკასია. ბერძნულ-ქართული წყაროების შედარებითი ანალიზი). ისტორიოგრაფიაში ადრე გამოთქმული ზოგადი მოსაზრების მაგიერ, ავტორები ბერძნულ-ქართული წყაროების სპეციალური კვლევისა და ანალიზის საფუძველზე გამოთქვამენ დასაბუთებულ აზრს, რომ ალექსანდრე მაკედონელის კავკასიაში ლაშქრობის წყაროდ გარდა ფსევდოკალისტენეს რომანის „ალექსანდრიანისა“ შეიძლება ვივარაუდოთ სხვა მემატრიანეთა მონაცემები.

ნათია ფიფიას, ლერი თავაძის, ელენე გოგიაშვილის, ჯაბა სამუშიას, ალექსანდრე ბოშიშვილის, მიხეილ ბახტაძის, ნიკო ჯავახიშვილის, ქეთევან გოჩიტაშვილისა და გიული შაბაშვილის კვლევების შედეგად მიღებულია დასაბუთებული და საინტერესო დასკვნები, რომლებსაც ისტორიოგრაფიული ღირებულება გააჩნია, მაგალითად ის, რომ:

იპოლიტე რომაელისა და ევსევი კესარიელის ცნობებში, რომლებშიც აღწერილია ამ ავტორთა თანამედროვე რეალობა – სანიგებისა და კოლხების სახელები ფარავს სხვა ტომთა, კერძოდ, აფშილების, აბაზგების, ლაზებისა და სხვების სახელებს (ნათია ფიფია – ევსევი კესარიელისა და იპოლიტე რომაელის ცნობები I-II საუკუნეების დასავლეთ საქართველოს ეთნოპოლიტიკური ისტორიის შესახებ);

ის რომ: ქართულ ფრესკებზე გამოსახულ მეფე-დედოფალთა მხატვრობაში საინტერესოდ აისახა სამეფო პერსონაჟთა სოციალურ-პოლიტიკური მდგომარეობა (ლერი თავაძე – საქართველოს სამეფო ოჯახის სოციალური სტატუსი XI-XVI საუკუნეების ფრესკული მხატვრობის მიხედვით);

ის რომ: ვაც-კაცის გამოსახულება XII საუკუნის თხზულების ხელნაწერში ქართული მითოლოგიის პერსონაჟთა კომპლექსურ ილუსტრაციად უნდა მივიჩნიოთ, რაც თავისთავად მნიშვნელოვან ინფორმაციას იძლევა შუა საუკუნეების ქართული ფოლკლორული მასალის სიმწირის ფონზე (ელენე გოგიაშვილი – დემონური არსების („ვაც-კაცის“) გამოსახულება XII საუკუნის ერთ ქართულ ხელნაწერში);

ის რომ: გარნიისის ომის შესახებ ქართულ-უცხოური ცნობების მოკვლევა-შეჯერების ანალიზი ადასტურებს ივანე ათაბაგ-მხარგრძელის

კონკურენტულ ინტრიგას შალვა და ივანე ახალციხელების მიმართ, რაც ძვირად დაუჯდა მაშინდელ საქართველოს (ჯაბა სამუშია – გარნისის ბრძოლა);

ის რომ: გორულის 1615 წლის წარწერაში მოხსენიებული პირები, ახალგაზრდა მკვლევარის ალექსანდრე ბოშიშვილის მიერ მოძიებული მასალებისა და დასაბუთების მიხედვით, ადგილობრივი მფლობელები – მირიმანიძეები ანუ სომხითის მელიქის შვილები (თავადი მელიქიშვილები) უნდა იყვნენ (ალექსანდრე ბოშიშვილი – გორულის წარწერაში მოხსენიებულ პირთა ვინაობის საკითხისათვის);

ის რომ: საქართველო-აზერბაიჯანის 1919 წლის ხელშეკრულება მნიშვნელოვანი ისტორიულ-პოლიტიკური მოვლენა იყო და ამ ხელშეკრულების ფონზე მართლაც ეჭვქვეშ დგება პირველი რესპუბლიკის ხელისუფლების სამხედრო-საგარეო პოლიტიკის პრაგმატულობის საკითხი, როგორც ამას მიხეილ ბახტაძე ასაბუთებს (საქართველო-აზერბაიჯანის 1919 წლის თავდაცვითი ხელშეკრულება);

ის რომ: პრობლემის „ქართულ-ბალტიური ურთიერთობა II მსოფლიო ომის დროს“ კვლევა ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ისტორიული მოვლენის შესწავლას ერთაშორისი და ამდენად გარკვეული პოლიტიკური მნიშვნელობაც ახლავს; ამ ურთიერთობის დაფიქსირებული ეპიზოდები ამიღიდრებს ქართველი და ბალტიისპირელი ხალხების ისტორიულ თანაზიარობას და კარგ გარემოს უქმნის მათ დღევანდელ სიახლოვეს (ნიკო ჯავახიშვილი – ქართულ-ბალტიური ურთიერთობა II მსოფლიო ომის დროს. 1939-1945 წწ).

დაბოლოს, ისიც რომ შედარებით ნაკლებად შესწავლილი ქართული სოციალური რეკლამის განხილვის შედეგად ირკვევა მისი თანამედროვე პროცესებთან ადეკვატურობა, რაც საფუძველს აძლევს ავტორებს, დაასკვნან, რომ რეკლამა ასრულებს თავის ფუნქციას და გარკვეულ გავლენასაც ახდენს მოსახლეობაზე (ქეთევან გორჩიშვილი, გიული შაბაშვილი – ქართული სოციალური რეკლამა).

როგორც აღვნიშნეთ, კრიტერიუმების კატეგორიზაციის უფრო მაღალი ხარისხითაა შესაფასებელი ნაშრომები, რომლებისთვისაც და-

მახასიათებელია პრობლემის დასმა, წყაროების ან მოვლენების კონკრეტული ან თეორიული ანალიზი-განზოგადება, რაიმე თვალსაზრისის უარყოფა-დადგენა-დასაბუთება, უმეტესწილად გამოქვეყნებული წყაროების საფუძველზე და ა. შ. მხედველობაში გვაქვს ნიკოლოზ სილაგადის, მარიამ ჩხარტიშვილის, გიორგი და თედო ღუნდუას და ქეთევან პავლიაშვილის ნაშრომები. პირველი ორი ავტორის პუბლიკაცია უფრო თეორიული ანალიზისა და დასაბუთების ხასიათს ატარებს. ნიკოლოზ სილაგადის ნაშრომი – „ქართველი ხალხის ეთნოგენეზის საკითხისათვის,“ ცხადია, აქტუალურ და რთულ პრობლემას ეძღვნება. ამ საკითხს არაერთი გამოჩენილი ქართველი და უცხოელი მეცნიერი იკვლევდა. ახალგაზრდა მკვლევარი განგვიმარტავს, რომ მას ქართველური ენების თავდაპირველი გავრცელების არეალის საკითხი აინტერესებს, რომლის შესწავლაც კვლევის თანამედროვე ტენდენციების გათვალისწინებას მოითხოვს.

სტატიაში, კვლევის სხვადასხვა მიმართულების შეჯერებით, ავტორი შემდეგ დასკვნებამდე მიდის: ქართველური ენების თავდაპირველი გავრცელების არეალი შუამდინარეთის ჩრდილოეთ და მცირე აზიის აღმოსავლეთ ნაწილში მდებარეობდა. ინდოევროპელებისა კი – ჩრდილოეთ ირანსა და სამხრეთ შუა აზიაში. აქ მეზოლით-ნეოლით-ენეოლითის ხანაში მიმდინარეობდა ქართველურისა და ინდოევროპულის „ნოსტრატული“ ენობრივი სივრციდან გამოყოფის პროცესი, რასაც მეტ-ნაკლებად დასრულებული სახე ბრინჯაოს ხანის დასაწყისისთვის მიეცა. ადრე ბრინჯაოს ხანაში იწყება ინდოევროპელების ანატოლიური ფრთის დასავლეთით გადანაცვლება, რაც მტკვარ-არაქსის კულტურის (უფრო სწორედ მისი შიდა ქართლური ვარიანტის) ფორმირების საფუძველი ხდება. ამავე პერიოდში ქართველური ტომები ჩრდილოეთ კავკასიისკენ ინაცვლებენ და მაიკოპის კულტურას ქმნიან.

მოვლენათა ამგვარი ლოგიკით, ავტორის თქმით, ადვილი გასაგები ხდება ქართველურ-შუმერული, ქართველურ-სემიტური და ქართველურ-ინდოევროპული პარალელები რამდენად გასაზიარებელია ავტორისეული წიაღსვლები ენათმეცნიერული სივრცისთვის მომავალი გვიჩ-

კენებს. ჩვენთვის კი მნიშვნელოვანია ის, რომ კვლევა განსახილველი „შრომების“ კრებულში წარმოსდგა და მეცნიერულ მიმოქცევაში შევიდა.

საყურადღებო კვლევა-ანალიზია განხორციელებული მარიამ ჩხარტიშვილის ნაშრომში: „ქართული იდენტობის საკრალური ასპექტი“. იდენტობის შესწავლა ავტორს მხოლოდ ამ ნაშრომში არ დაუწყია. მარიამ ჩხარტიშვილის პუბლიკაციის არსი იმაში მდგომარეობს, რომ პრობლემის კვლევა მიმდინარეობს ე. წ. ეთნოსიმბოლიზმის თეორიული კონცეფციის საფუძველზე. საკვლევი მასალა ავტორისათვის კარგად ცნობილი შუა საუკუნეების ქართული საისტორიო მწერლობა და ლიტერატურაა. ნაშრომი საინტერესო სურათს იძლევა და კიდევ ერთხელ ადასტურებს, რომ საქართველოს ისტორიისა და იდენტობის შესწავლისას სულ უფრო აქტიურად უნდა იქნას გამოყენებული დასავლურ მეცნიერებაში აპრობირებული თეორიული მიდგომები. დავამატებთ, რომ, ამ მხრივ, გასათვალისწინებელია 1900-იანი წლების ქართული პოლიტიკური აზრი, თუნდაც არჩილ ჯორჯაძის ნაწერები, რომელიც ქართული თვითცნობიერებისა და ეროვნების ჩამოყალიბებაში გადამწყვეტ როლს სახელმწიფოს ანიჭებდა და დასაბუთებას ძველ წყაროებში ეძიებდა.

გიორგი და თედო დუნდუას ერთობლივ ნაშრომში – „იჭრებოდა თუ არა გიორგაული თეთრი?“ – კვლევა ავტორებისათვის დამახასიათებელი საკითხის დასმის სიცხადით და კონკრეტულობით არის განხორციელებული. ნაშრომში, მრავალრიცხოვანი ქართულ-უცხოური წყაროების ანალიზის შედეგად, დასაბუთებულია, რომ გიორგი V ბრწყინვალის მეფობის პერიოდში, საქართველოში იჭრებოდა არა ეროვნული მონეტა, არამედ ილხანთა მმართველების სახელებით აღბეჭდილი მონეტები. როგორც ავტორები ასკვნიათ: „იმის გამო, რომ საქართველო არ მოქცეულიყო ეკონომიკურ ბლოკადაში... მისი მესვეურები იძულებულნი იყვნენ გადაედგათ ეს ნაბიჯი. გიორგი ბრწყინვალე, როგორც თავისი დროის შესანიშნავი პოლიტიკოსი, მით უმეტეს არ დაადგებოდა საქართველოს მახლობელი აღმოსავლეთისაგან ეკონომიკუ-

რად მოწყვეტის გზას. ალბათ, ამიტომაც არის, რომ მის დროს საქართველოს ზარაფხანებში არც ერთი წელი არ შეწყვეტილა ილხანების სახელით მოჭრილი მონეტების ემისია.“

საინტერესო ცნობებია გამოვლენილი ქეთევან პავლიაშვილის ნაშრომში, რომელშიც განხილულია ასტრახან-მოზდოკის ქართული საეკლესიო ახალშენების ისტორიისათვის დამახასიათებელი ერთი საყურადღებო ტენდენცია. ირკვევა რომ ჩრდილო კავკასია-ასტრახან-მოზდოკში მცხოვრები ქართველი სამღვდელოებისადმი რუსეთის ხელისუფლების დამოკიდებულება თავდაპირველად ლოიალური იყო, მაგრამ XVIII საუკუნის 60-იანი წლებიდან ის სულ უფრო უცერემონიო გახდა და ბოლოს დევნა-შევიწროებაში გადაიზარდა. (ქეთევან პავლიაშვილი – საისტორიო ცნობები რუსეთის იმპერიის დამოკიდებულებაზე ასტრახან-მოზდოკის ქართული საეკლესიო ახალშენებისადმი. XVIII საუკუნის პირველი ნახევარი).

დასასრულს, გვინდა განსაკუთრებით გამოვყოთ ჟურნალში გამოქვეყნებული ორი ნაშრომი, რომელნიც ჩვენი აზრით, მეცნიერული კვლევისათვის ზემოაღნიშნულ თითქმის ყველა ძირითად კრიტერიუმს აკმაყოფილებენ. კერძოდ, მათში მოძიებულ-გაანალიზებულია დღემდე გამოუქვეყნებელი წყარო ან წყაროები; აქედან გამომდინარე, მათზე დაყრდნობით, განხილულია და დადგენილი მეცნიერული სიახლის შემცველი ისტორიული ფაქტი-მოვლენები და ამავდროულად, საკვლევი პრობლემებიც გამოირჩევა მეცნიერული აქტუალობით. პირველ რიგში გვინდა დავასახელოთ ახალგაზრდა მკვლევარის დიმიტრი სილაქაძის ნაშრომი: „ოსიაურის ბრძოლა (რუსეთ-საქართველოს 1921 წლის ომი)“. 1921 წლის ომის ეს ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ეპიზოდი „სრულიად შეუსწავლელი“ იყო დღემდე. დიმიტრი სილაქაძის დამსახურებაა, რომ მან ამ ბრძოლის შესახებ შეისწავლა არა მარტო ტრადიციად ქცეული მემუარული ლიტერატურა, არამედ მოვლენის შესახებ არსებული სარქივო დოკუმენტები, ქართულ-რუსული არმიების გენერალთა ბრძანებები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენს საქართველოს პირველი რესპუბლიკის სამხედრო სამინისტროს არქივში მიკვ-

ლეული საქმე №287, რომელშიც ინახება რუსეთის XI წითელი არმიის ნაწილების საბრძოლო მოქმედებათა ჟურნალები. ყოველივე აღნიშნულმა ავტორს საშუალება მისცა ჩამოყალიბებული მეცნიერ-მკვლევარის უნარით, აღედგინა XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის ამ დრამატული ეპიზოდის დეტალური სურათი.

ასეთივე წესით, მის მიერ მიკვლეული ერთ-ერთი დოკუმენტის, კერძოდ, ერეკლე მეორის ბრძანებისა და სხვა მასალების ანალიზის საფუძველზე, აპოლონ თაბუაშვილი საკმაოდ დამაჯერებლად ასაბუთებს, რომ კრწანისის ბრძოლაში, ქართლ-კახეთის ლაშქრის ძირითად ნაწილს წარმოადგენდა „მორიგე ჯარი“. გარდა ამისა, ნაშრომში გამოთქმულ რამდენიმე ავტორისეულ მოსაზრებას პრინციპული მნიშვნელობა აქვს კრწანისის ბრძოლის მიმდინარეობისა და შეფასების საკითხისათვის (აპოლონ თაბუაშვილი – კრწანისის ბრძოლაში მონაწილე ქართული ჯარის შემადგენლობის საკითხისათვის).

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან მხოლოდ ერთი დასკვნა შეიძლება გავაკეთოთ: საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის „შრომების“ პირველი ნომერი მრავალფეროვანი თემატიკის შემცველი მნიშვნელოვანი მეცნიერული პუბლიკაციების კრებულია. მასში აღძრულია, შესწავლილია და დადგენილ-დასაბუთებულია ჩვენი ქვეყნის წარსულის არაერთი მნიშვნელოვანი საკითხი. მაღლობა უნდა მოვახსენოთ კრებულით შემდგენლებს, სარედაქციო კოლეგიასა და რედაქტორებს: თედო ღუნდუას, მარიამ ჩხარტიშვილს და ალექსანდრე ბოშიშვილს. განსაკუთრებით გვინდა გამოვკვეთოთ ბ-ნ თედო ღუნდუას დამსახურება. სწორედ იგია გამოცემის იდეის ავტორიც, ინიციატორიც და ორგანიზატორიც, რის შედეგადაც ქართველმა სამეცნიერო-საისტორიო საზოგადოებამ და მკითხველმა საინტერესო კრებული მიიღო. გზა დავულოცოთ და აღიარება ვუსურვოთ ახალ გამოცემას.